

ANNA DUDAK

S

AMOTNE

ojcostwo

SAMOTNE OJCOSTWO

Anna Dudak

SAMOTNE OJCOSTWO

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
Kraków 2006

© Copyright by Anna Dudak
© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006

Recenzent:
prof. zw. dr hab. Józef Styk

Redakcja wydawnicza:
Magdalena Polek

Korekta:
Kamila Zimnicka-Warchoł

Projekt okładki:
Ewa Beniak-Haremska

Publikacja ukazała się dzięki wsparciu
finansowemu UMCS w Lublinie

ISBN 83-7308-709-5
ISBN 978-83-7308-709-5

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5
tel. (012) 422-41-80, fax (012) 422-59-47
www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl
Wydanie I, Kraków 2006

Spis treści

Wstęp	9
-------------	---

Rozdział I

Problem samotnego ojcostwa w świetle literatury przedmiotu

1. Koncepcje ról rodzicielskich	15
1.1. Role rodzicielskie w świetle teorii rozwoju poznawczego	19
1.2. Role rodzicielskie w świetle teorii systemów społecznych	25
1.3. Rozwój i przeobrażenia ról w zmieniającym się świecie	32
2. Problematyka ról rodzicielskich – założenia i rzeczywistość	39
2.1. Prawne podstawy opieki nad dzieckiem	39
2.2. Społeczno-pedagogiczna koncepcja opieki nad dzieckiem	48
2.3. Modele i typologie rodzin niepełnych	52
2.4. Samotne ojcostwo jako problem społeczny	56
3. Rola ojca w rodzinie – przegląd badań	61
3.1. Kompetencje rodzicielskie jako wskaźnik przygotowania do pełnienia roli rodzicielskiej	68
3.2. Przygotowanie ojców do pełnienia roli rodzicielskiej	79

Rozdział II

Założenia metodologiczne badań własnych

1. Przedmiot, cel badań i problemy badawcze	89
2. Metoda badań i techniki badawcze	92
3. Organizacja i przebieg badań, analizowane zbiorowości	97

Rozdział III

Charakterystyka sytuacji życiowej ojców po rozwodzie

1. Wykształcenie i pozycja zawodowa	101
2. Warunki materialno-bytowe	104
3. Stan zdrowia, zachorowalność i przebyte choroby	106
4. Organizacja życia prywatnego po rozwodzie	107

Rozdział IV

Osobowościowe komponenty przygotowania ojców po rozwodzie do pełnienia ról rodzicielskich

1. Samowiedza i akceptacja samego siebie na podstawie Inwentarza Samowiedzy	113
2. Poziom empatii, impulsywności i skłonności do poszukiwania przygód według kwestionariusza EPQ H. J. i S. B. G. Eysencków	126
3. Postawy wobec dziecka według kwestionariusza PARI E. S. Schaefera, R. Q. Bella	130

Rozdział V

Kompetencje rodzicielskie – przygotowanie ojców do pełnienia roli rodzicielskiej

1. Kompetencje w zakresie wiedzy potrzebnej do zapewnienia dziecku warunków prawidłowego rozwoju	141
2. Kompetencje w zakresie umiejętności i nawyków niezbędnych do zapewnienia dziecku warunków prawidłowego rozwoju	146

Rozdział VI

Zależności między kompetencjami rodzicielskimi a cechami osobowościowymi
i postawami rodzicielskimi badanych ojców

1. Kompetencje rodzicielskie badanych osób a ich cechy osobowościowe i postawy rodzicielskie	159
2. Poziom kompetencji ojców i matek potrzebny do zapewnienia prawidłowego rozwoju dziecka a ich postawy rodzicielskie	165
Zakończenie	175
Bibliografia	183
Objaśnienia symboli statystycznych	198
Spis tabel i wykresów	199
Aneks	203

Wstęp

W we współczesnym świecie rodzina podlega stałym i powolnym procesom przemian, które zachodzą zarówno w jej strukturze, formach życia rodzinnego, jak i relacjach między płciami i funkcjami pełnionymi przez jej członków. Przeobrażenia te, a szczególnie zmiana pozycji matki na skutek jej aktywizacji zawodowej (F. Adamski, 2002, s. 161) powodują, że rośnie zainteresowanie kwestiami związanymi z rolą ojca w rodzinie, jego kompetencjami wychowawczymi. Ponadto w wyniku stałego wzrostu liczby rozwodów coraz częściej stawia się pytania o możliwość wychowywania dziecka przez samotnego ojca.

Problematyka niepełnych rodzin zajmuje w literaturze przedmiotu dość znaczące miejsce, szczególnie jeśli idzie o sytuację samotnej matki. Tymczasem zmiana pozycji matki, będąca wynikiem oddziaływania czynników zawodowych oraz społecznych, powoduje, że istotna staje się także rola ojca jako ewentualnego, posiadającego odpowiednie kompetencje, opiekuna swojego dziecka.

Podjęcie rozważań na ten temat wydaje się nie tylko konieczne i ważne, ale jest również trudne, ponieważ dotyczy kwestii kompetencji ojców w relacji do matek. Trudność ta wiąże się z niechęcią i sceptycznym podejściem, szczególnie ojców, do rozmów na temat ich wiedzy i umiejętności, zwłaszcza zaś wiedzy i umiejętności potrzebnych rodzicom do zapewnienia prawidłowego rozwoju dziecka. Jednocześnie, ze względu na to, że sądy opiekę przyznają przeważnie matkom, obawy ojców przed negatywną oceną oraz ich niechęć do uczestniczenia we wspomnianych badaniach wydają się zrozumiałe.

Problematyka samotnego rodzicielstwa jest bardzo szeroka i dotyczy wielu dziedzin. W niniejszym opracowaniu zdecydowano się na zawężenie jej tylko do zagadnień związanych z przygotowaniem ojców do pełnienia roli rodzicielskiej. Na potrzeby pracy przyjęto, że rola to

względnie stały i wewnętrznie spójny system zachowań (działań), będących reakcjami na zachowania innych osób, przebiegających według mniej lub więcej wyraźnie ustalonego wzoru, których grupa oczekuje od swych członków (J. Szczepański, 1972, s. 74).

Według H. Cudaka (1995, s. 148), role rodzicielskie należy rozumieć jako „swoiste, w miarę stałe zachowanie rodziców – oczekiwane przez dzieci”.

Celem niniejszego opracowania jest diagnoza przygotowania samotnych ojców do roli rodzicielskiej. W pracy zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, opartego przede wszystkim na wywiadach z ojcami i matkami po rozwodzie stanowiącymi grupę porównawczą, pogłębionego o analizę psychologiczną na podstawie kwestionariusza E. S. Schaefera i R. Q. Bella do badania postaw rodzicielskich (Parent Attitude Research Instrument), Inwentarza Samowiedzy oraz kwestionariusza Eysenck Personality Questionnaire (Skala Impulsywności, Skłonności do Przygód i Empatii), autorstwa H. J. i S. B. G. Eysencków.

Badaniami objęto osoby w wieku 21–55 lat o różnym poziomie wykształcenia, mające dzieci w wieku szkolnym. Grupę podstawową stanowiło 57 ojców, natomiast na potrzeby tej pracy zbadano 71 matek jako grupę porównawczą.

Praca składa się z sześciu rozdziałów. Rozdział pierwszy jest próbą omówienia problematyki ról rodzicielskich, w tym zagadnień ról rodzicielskich w świetle wybranych teorii rozwoju i przeobrażeń ról rodzicielskich w zmieniającym się świecie. Przedstawiono w nim również problematykę tych ról zarówno w odniesieniu do podstaw prawnych oraz społeczno-pedagogicznej koncepcji opieki nad dzieckiem, jak i w kontekście samotnego ojcostwa jako problemu społecznego we współczesnym świecie. W rozdziale tym zawarto też przegląd badań nad rodziną niepełną, scharakteryzowano model i typologie takich rodzin, jak również zidentyfikowano kompetencje rodzicielskie jako wskaźnik przygotowania do pełnienia roli

rodzica. Dokonano także przeglądu analiz na temat przygotowania ojców do pełnienia roli rodzicielskiej.

Metodologiczne podstawy własnych badań przedstawiono w drugim rozdziale. Ukazano przedmiot badań, ich cele, problemy badawcze i hipotezy robocze. Omówiono metody, techniki i narzędzia, które posłużyły do zebrania materiału badawczego. Opisano też sposób przeprowadzenia badań.

Rozdział trzeci jest poświęcony opracowaniu empirycznemu. Omówiono w nim strukturę społeczno-demograficzną, sytuację materialno-bytową oraz organizację życia prywatnego po rozwodzie badanej zbiorowości. W szczególności zwrócono uwagę na to, kto sprawuje opiekę nad dzieckiem, jak również na charakter i częstotliwość kontaktów z dzieckiem oraz częstotliwość kontaktów towarzyskich rodziców.

Wyniki badań nad osobowościowymi aspektami przygotowania do pełnienia ról rodzicielskich samotnych ojców po rozwodzie przedstawiono w rozdziale czwartym. Porównano ojców i matki pod względem ich samowiedzy i akceptacji siebie, poziomu empatii, skłonności do poszukiwania przygód oraz postaw rodzicielskich. Podjęto również próbę diagnozy osobowościowych komponentów stanowiących o przygotowaniu ojców i matek do pełnienia roli rodzicielskiej.

W rozdziale piątym udzielono odpowiedzi na pytanie o to, jaką wiedzę i jakie umiejętności powinni posiadać ojcowie, aby mogli zapewnić dziecku prawidłowy rozwój. Ich kompetencje porównano z kompetencjami matek w tym zakresie.

Interpretację zależności między poziomem kompetencji rodzicielskich a cechami osobowościowymi i postawami rodzicielskimi ojców oraz matek jako grupy porównawczej zawarto w rozdziale szóstym. Dokonano również próby oceny przygotowania ojców po rozwodzie do pełnienia roli rodzicielskiej.

W zakończeniu podsumowano wyniki badań i podjęto próbę ich interpretacji. Sformułowano także wnioski odnoszące się do problemu samotnego ojcostwa w aspekcie wychowawczym.

Przedstawione wyniki analiz badawczych mogą okazać się przydatne w poradnictwie rodzinnym i wychowawczym.